

84(2=4112)

Г 140

АРКАДИЙ
ГАЙДАР

ЧУК ЛА ГЕК

ОЙРОТНАЦИЗДАТ
1947

63287

Горно-Алтайская Область

Библиотека

АРКАДИЙ ГАЙДАР

ОР

ЧУК л а т Е К

Алтай тилине
М. В. Кочев
көчүргөн

63287

Горно-Алтайская Областная
* БИБЛИОТЕКА *

1953 г.
18044

ӨЙРОТСКИЙ ОБЛАСТЬТЫН
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
ӨЙРОТ-ТУРА 1947

$3+(2=411.2)$

$\Gamma 140$

Кок кырлардын жанында, жыш ортозында кижиге жаткан. Ол көп иштеп жүрди, же ижинин учу көрүнбей турды, ого айылына жанып, амырап аларга жарабас болды.

Учы-учында, кыш келерде, ол сыранай кунуга берди, начальниктерден жоп сурайла, уйине балдарыла кожо айылдап келзин деп кычырып, письмо ийди.

Балдары онын эки болгон—Чук ла Гек.

Олор эвезиле кожо ыраак жерде, телекей үстичде эн артык, жаан городто жаткан.

Ол городтын башняларынын үстинде кызыл чолмондор тўни-тужиле мызылдап турдылар.

Ол городтын ады Москва болгон.

Почтальон тепкишти өрө письмолу чыгып жаткан тушта, Чук ла Гектин ортодо согуш болуп турган. Кыскарта айтса, олар тортло кыйгырыжып, согушкылап турдылар.

Бу согуш неден улам башталганын мен ундып салдым. Чук Гектен серенке салар куру коробказын уурдап алган болды ба, айса Гек Чуктан вакса салар темир коробказын уурдап ийген бе, сагыжыма жарт кирбейт.

Бу эки карындаш бойы бойлорын бирден жүдуруктажып ийеле, экинчи катап жүдуруктажарга турарда, кенетийин звонок шынырай берди, олор чочый береле, бойы бойлоры жаар көрүштилер. Олор бойлорынын энези келди деп бодогондор. Олордын энезинин кылык-жангы сан-башка болгон: ол согуш учун арбанбай да, кыйгырбай да, согушчыларды эки башка кыпка айырып, бир час, кезик бирде эки час өйгө олорды кожо ойнойтпой тудатан. Бир часта жык-жак эдип жайканына алтан минут, эки часта десе ошондо көп.

Шакла онын учун эки карындаш көстөринин жакын мендештү арчып, капшагайла эжикти ачтылар.

Онызы олордын энези эмес, письмо экелген почтальон болды.

Айдарда, олор кыйгырыштылар:

Бу письмо адамнан! Чын, чын адамнан! Ол байла, удабай жанар.

Олор сүгүнижип, секирип, калып-түжүп пружинаду диваннын үстинде анданыжып турдылар. Москва сүрекей де жакшы город болзо, же адазы бир жылга чыгара үйде болбогон учун, Москвада да кунукчыл боло берди.

Олор онойып сүгүнип турала, энезинин эжиктен киргенин билбей калдылар.

Ол бойынын эки жакшынак уулчактары чалкоито жадып алала, айы-деейи жок кыйгырыжып, стенини чоңчойлорыла, стенедеги картиналар тырлажып, частын пружиназы шыкыраганча, тепкилеп турганын короло, алаг кайкады.

Ненин де учун уулдары онойып, сүгүнип турганын энези билип алала, олорго арбанбады.

Ол олорды диваннан жанысла түжүрө сүрүп ийди.

Ол тере тонычагын жүк арайдан чечеле, чачындагы карды да кактабай, письмонун ала койды, кар жылуга кайылала, кара кабактарына тамчылап, чедирген чилеп суркурап турды.

Письмолор сүгүнчилү де кунукчылду болотону ончозына жарт, онын учун энези кычырып турарда. Чук ле Гек энезинин жүзин ажыктап коруп турдылар.

Эң бацтап энези чырайын соодып ийди, олор чырайларын база соодып ийдилер. Же онын кийининде энези күлүмзиренип ийди, олор бу письмо сүгүнчилү туры деп шүңдидилер.

— Адагар, жанбас, — деп энези письмонун туура салып айтты. — Онын ижи эмди де коп, оны Москвага божотпой жадылар.

Жастыра шүүлтеге мекелеткен Чук ла Гек сүреетип бош бойлоры жаар көрүштилер. Бу письмо анчадала кунукчылду письмо болды.

Олор экилези бултыйыжып, тумчуктары мыжылдап, неге де күлүмзиреп турган энези жаар кату көрдилер.

— Ол жанбас, же ол бисти ончобысты бойына айылдап келзин деп кычырып жат, — энези ошон ары айтты.

Чук ле Гек диваннан калып түштилер.

— Ол каткымчылуу кижини, — энези үшкүрүп айтты. — Айылдап келзин деп айдарга женил! Трамвайга отурала, баратан чылап...

—Чын, чын, эне, — Чук мендештү айтты:—ол кычырып турганда, бис отуруп алала, жүре берерибис.

—Сен тенек, — деп энези айтты. — Оноор мун километр, канча-канча мун километр темир жолло барар керек. Онын кийининде ат чанактап алып, тайга ажар керек. Тайгада дезе айуга, боörüге учуражар болзон. Бу кандый кайкамчылу шүүлте. Слер бойыгар да сананзагар!

—Гей-гей, — Чук ла Гек жарым да секунд санангылабай мун километр болордон, жүс те мун километр болзо, барарыбыс деп шүүлтелерин бир үнденип айттылар. Олор неден де коркыбас. Олор неден де жалтанбас. Олор кече эжик алдына келген өскө айылдын ийдин ташла согуп, сүрүп салгандар.

Онойып олор, колдорун жапыгылап, жерди тееп, брo калып, узак ойгө куучындаштылар, энези дезе олордын куучындарын угуп, унчукпай отурды. Арт-учында каткырып ийеле, экилезин тудуп, кол бажына айландыра, диваннын үстине мергедеп ийди.

Чынынча айтса, ондый письмоны ол бойы узактан сакып жүрген, же онын кылык-жапы жардак кизи болгон учун, Чукты ла Гекти өнөтийин ачындырып турды.

Энези олорды шыйдып турганча, недеде өтті. Чук ла Гек ойди тегин өткүрбедилер.

Чук кыргыш бычактан бойына кинжал жазап алды. Гек дезе килег агаш таап алала, учына каду кадап, жыда этти, онызынын беги коркышту болды. айунын терезин кандый бир немеле ойып алала, ол жыдала жүрегине кадаза, айу ол ло тарый өлгөдий болды.

Бастыра керектер бүтти. Бойлорынын кожо апаратан немелерин танып алдылар. Туразына уурчы кирип тонобозын деп, эжикке экинчи замок белетедилер. Чыкчандар жуулып, өспөзүн деп, калаштын, кулурдын, крупанын артканын шкафтап кактадылар. Энези эртең эңирде баратан поездке билет аларга вокзалга барды.

Энези үйде жок тужында Чук ла Гек ортодо андыш болды.

Эх, ол андыш олорды кандый түбекке эзелетенип билген болзо, олор бу күнде сыранай андышпас эдилер!

Жуунчак Чукта темирден эткен жалбак коробкачак бар болгон. Ол ого чайдын мөңүндөгөн орошкын чаа-

зындарын, конфеттин орошкындарын (ондо танк, самолёт, эмезе красноармеец јуралган болзо), саадакка эдер тааннын јумдарын, китайский фокус көргүзөринө керектү аттын кылын ла сүрекей керектү јүзүн-јүүр немелерди салып корулайтан.

Гекте ондый коробчак јок болгон. Гек неме керектебес, алаа болгон. Је кожон кожондоорго эптү болгон.

Чук бойыннын бек јерге салган сүрекей баалу коробчагынын аларга барып јаткан тушта, Гек турада кожондоп отурган. Шакла ол өйдө почтальон кирип келеле, олардын энезине келген телеграмманы Чукка табыштырды.

Чук телеграмманы бойыннын коробчагына сугуп салала, кжондобой:

Р-ра! Р-ра! Ура!

Эй! Сок! Турумбей!

— деп кыйгырып турган Гекти көрөргө барды.

Чук эжикти јилбиркеп ача тартып, ондогы „турумбейди“ көрөлө, чугулдаганына колдоры тыркыража берди.

Комнатанын ортозында отургуш, онын белинде јыдала кадаганына илтиреген газет болды. Онызы кем јок, је каргышту Гек энезинин ботинказын салатан сары картонканы тургузып алала, айуны өлтүргөн чилеп, оны јыдазыла кадап турган эмитир. Картонкада дезе Чуктын тала темирден эткен амыргызы, Октябрь байрам туштагы јүзүн-өндү үч значогы база Гек чилеп јүзүн-базын кереги јок немеге үреп тутпай, ыраак јолго кичеемјилү чеберлеп турган төртөн алты акказы јаткан болгон.

Јурта кадагылап салган картонканы Чук көрүп алала, Гектин колынан јыдазын ушта тартып, тизезине тудуп, сындырала, полго чачып ийди.

Гек Чукка, шонкор чылап, тап эдип, онын колынан темир коробчакты ушта тартты. Тургузала көзүнөктин позогозына чыга јүгүреле, коробчакты ачык форточкадан чыгара мергедеп ийди.

Чук јаан үндү калактады: „Телеграмма! Телеграмма!“ деп кыйгырып, каложын, бөрүгин кийбей, јаныс тонычакту эжиктен чыга јүгүрди.

Гек жаман болгонун сезип ийеле, Чуктын кийининен жүгүрди.

Же олор кем де кычырбаган телеграмма жаткан темир коробчакты тегинле бедредилер.

Ол күртке түжеле, кардын алдына кире берген бе, айса жолго түжерде, кандый бир өдүп брааткан кижги алып барган ба, же кандый да болзо, коробчак ичинде бастыра жөөжөзиле база кычырылбаган телеграмма-ла кожо жылыып калды.

Чук ла Гек турага ойто киреле, узак ойгө унчугышпай отурдылар. Олор энези келзе, экилезине же джетенин билип, бойы бойлорына чугулдашпай, жаражып ийдилер. Же Чук Гектен бир жаш жаан болгон учун, ол бойына көп же джеринен коркып, шүүлте сананып тапты.

— Билип турын ба, Гек: бис энеме телеграмма керегинде бир де неме айтпазыбыс кайткай не? Телеграмма неме беги! Биске телеграммазы да жокко макалу.

— Төгүндеерге жарабас, — деп Гек ушкүрүп айтты. — Энем төгүн учун там тын чугулдайтан.

— Бис төгүндебезибис! — деп Чук сүгүнчилү кыйгырды. — Ол бистен телеграмма кайда деп сураза, бис айдарыбыс. Сурабас болзо, бис ненин учун озо айдатаныбыс? Бис сөс тудунбастар эмес.

— Же жакшы, — деп Гек жөпсинди. — Төгүндеерге жарабас болзо, онойып эдерибис. Сен, Чук, жакшы сүме таптын.

Олор онойып жөптөжип ле алган сонгында, энези кирип келди. Ол поездке отураына жакшы билеттер алган учун, сүгүнчилү келди, же жакшывак уулчактарынын чырайлары кунукчыл, көстөри жашту болгонун ол тургузала көрүп ийди.

— Айдыгар, мен жокто слер ненин учун согуштыгар? — деп энези карын кактанып сурады.

— Согуш болбоды, — Чук күжүреди.

— Согуш болбоды, — Гек бүдүмчиледи. — Бис согушарга турала, ойто токтой бердибис.

— Онойып токтойтонын мен сүрекей сүүп жадым, — деп энези айтты.

Ол киймин чечеле, диванга отурып, олорго жажыл өндү кату билеттер көргүсти: олордын бирүзи жаан, экизи кичинек болды. Удабаганда олор курсактанып

алдылар, онын кийининде тал-табыш токтоп, жарыткыш өчүп, ончозы уйуктадылар.

Телеграмма керегинде энези билбеген учун, бир де неме сурабады.

Эртенгизинде озор жүре бердилер. Же поезд сүрекей орой атанган учун, Чук ла Гек атанар тушта кара көз-нөк өткүрө жилбилү нени де көрбөдилер.

Түнде Гек суу ичип аларга ойгонды. Потолоктогы лампочканы өчүрүп салган болды, же Гекти эбиреде ончо немелерге: салфеткага жаап салган столдун үстинде тырлажып турган стаканга да, эмди жажыл болуп көрүнүп турган сары апельсинге де, бек уйукуда ары-бери жайканып жаткан энезинин жүзине де чанкыр өндү жарык тийип турды. Гек вагоннын карла чүмделген көзүнүн өткүрө айды көрүп алды. Ол ай Москвада көрүп жүргөнүнөн чик жок жаан болуп көрүнөт. Поезд бийик кырлардын бажыла барып жаткан учун, айга жетире ыраак эмес деп ол шүүндү.

Ол энезин ойгозоло, ичере суу сурады. Же энези бир шылтактан улам, ого ичере суу бербеди, апельсиннен бир кичинек сындырып, ип ал деп жакарды.

Гек тарынала, апельсиннен сындырып алды, же база уйуктаар күүни жок болды. Чукты, ойгонор эмеш пе деп, тарткыштады. Чук чугулданган аясту кимиренеле, ойгоңбоды.

Айдарда, Гек пимазын кийип алала, эжикти ачып, коридорго чыкты. Вагоннын коридоры чичке, узун болгон. Тын жанындагы стенезине коштой, отурган кижи турганда, бойлоры жабылып турар скамейкалар турды. Бу ок коридорго чыгатын база он эжик бар эмтир. Эжиктер ончозы кызыл будукту, жылтыркай, туткалары алтындаган сары өндү эмтир.

Гек эн баштап скамейкалардын бирүзине отурды, онын кийининде экинчизине, үчинчизине, онойып кажыла скамейкага бир эместен отуруп, вагоннын учына чыгара барды. Же ол өйдө поездтин узадаачызы фонарьлуу өдүп браадала, улус уйуктап жадарда, сен скамейкаларды не калтылдыгып турун деп Гекти уялты.

Узадаачы өдө берерде, Гек бойунун купезине мендеп барды. Эжикти жүк арайдан ачты. Энезин ойгоспоско, эжикти араайынан жаап, жымжак төжөк жаар тап этти.

Течпек Чук бастыра төжөккө жадып алган учун, Гек оны эмеш ары жатсын деп, жалтаныш жогынан жүдуругула түртүп ийди.

Же мында коркышгу неме болды: болчок башту мышлак сары Чуктын ордына, Гек жаар кату чырайлу, эрин сагалду, кандый да таныш эмес өбөгөн көрүш, кату сурады:

— Бу кем мында турткүштөп туру?

Ол тушта Гек жаан унденип багырды. Чочыган пассажирлер уйуктаган жерлеринен түжүрө калыдылар, жарыт, кыш жарыдып ийдилер, Гек бойынын купезинен өскө купеге киргенин көрүп алала, ошон до тын багырды.

Же ондогы улус ончозы не болгонун билип алала, каткырдылар. Эрин сагалду өбөгөн брюказын да военный гимнастерказын кийип алала, Гекти бойынын купезине баштап апарды.

Гек бойынын жууркавынын алдына киреле, унчукпай барды. Вагон жайканып браатты, салкын шуулап турды.

Көрүнбей турган жаан ай тыркырап турган, стаканды, ак салфеткада жаткан кызыл-сары апельсинди, бойынын уулчагы кандый түбекке түшкенин билбей, түш жеринде неге де күлүмзиренип жаткан энезинин жүзүн база каттап чанкыр өндү жарыкка жарытты.

Учунда Гек те уйуктай берди.

... Гек сан-башка түш көрди:

Бастыра вагон тынданып,

Тегеликтер ончозы унденип,

Узун чубалышкан вагондор

Паровозло эрмектешкендип болды.

Баштапкызы. Ичкери, нөкөр! Сенин алдыңда

Узун жол карануйда жадыры.

Экинчиси. Тан адарына жетире

Жакшы жарыдыгар, фонарьлар!

Учинчиси. От, куй! Гудок, кууле!

Тегеликтер, күнчыгышка уланыгар!

Төртүнчиси. Көк тууларга жетсебис.

Куучыныбыс токтодорыбыс.

Гек ойгоноп келерде, колесолор эрмек жогынан, вагоннын полынын алдында бир кемиле токулдадып турдылар. Курутыган көзнөктөрдү өткүрө күн чалып турды. Төжөктөрдү жуунадып салган болды. Чук жунунып

алала, яблоко кемирип отурды. Энези дезе эрин сагалду военный кижиле ачып салган эжикке одоштой отурып, Гектин тундеги базыдына каткырып турдылар. Чук военный кижиден сыйга алган патрон наконечникту сары карандажын Гекке тургузала коргусти.

Je Гек неме керектебес, кижинин немезине куйунбес болгон. Ол бойынын немелерин жылтытып журер алаа болгон. Ол тунде оско купеге киргени ас—эмди де бойынын брюказын кайда салганын саянып таппай турды. Je Гек кожон кожондоорго эпту болгон.

Гек јунунып, энезиле эзендежип алала, соок кознокко мандайын јапшырып, бу кандый јер болгонун, мында улус нени иштеп, канайып јатканын коруп турды. Чук эжиктен эжикке јетире базып, пассажирлерле таныжып журерде, олор ого сыйлап бор-ботко немелер—кемизи резиновый бок, кемизи каду, кемизи буучактар бердилер. Ол ойдо Гек кознок откуре коп неме корди.

Агаш аразындагы турачактан јаан пималу, чамчачан, колында кискечек тудунган уулчак кирнестеге чыгып келди. Батаа! Кискечек коошпок карга тоголонып барып куп этире тушти, чонуре базып, эби јок калыды. Ол ненин учун карга чачты не? Байла, столдон нени-нени уурдаган болор.

Турачак та, уулчак та, кискечек те корунбей калды—јаланда завод туры. Јаланг ак онду. трубалар кызыл. Тудун кара, јарыткыш дезе сары. Бу заводто нени эдип турат не? Бутка, бутканын јанында тере тонду часовой туры. Часовой јаан, таларкак, мылтыгы, дезе салам ошкош, чичкечек корунет. Je онын јанына јууктап корзон!

Онын кийининде агаштар бијелештилер. Јуугында турган агаштар турген-турген калып, капшагай откилеп туралар, ыраагында тургандары дезе олорды ак кар, араайынан эбирип тургандый, жургеери жылтып турдылар.

Коп јоожо таап алып, купезине јанып јаткан Чукты Гек кычырып алды, олор экилези жоо кордилер.

Јол ичинде јаан да, арык та станциялар корунет, олордо јуске јуук паровозтор шуулажып турдылар, сырагай кичинек те станциялар корунет,—олор Москвадагы олордын туразынын јанында, толыкта оок немелерле садыжып турган ларектордон до јаан эмес болды.

Руда, таш көмүр, жарым вагон кирези жоон тоормоштор тарткан поездтер удур келип, өткилеп турды.

Олор букалар ла уйлар тарткан эшелонго једиштилер. Ол эшелоннын паровозы өн јок, гудогы чичке, чынрыгак болды, шакла бу өйдө бир бука кенетийин бустап ийерде, машинист чочыйла, кайа көрди, оны кандый да јаан паровоз једишкен болор деп бодогон ошкош.

Бир разъездте олор јаан күчтү темир бронепоездде коштой тура бердилер.

Брезентле ороп салган орудиелер башнялардан кезедүлү көрүнип турды. Красноармеецтер жардактанып, буттарыла јерди тееп, каткырыжып, меелейлү колдорын чабыштырып, колдорын жылыдып турдылар.

Је бир кижии сүрүк тере тонычакту бронепоездин јанында санааркап, унчукпай турды. Чук ла Гек ол кижини кемле де удурлашту јуу баштаарына Ворошиловтон приказ сагып турган командир болор деп шуундилер.

Јолой олор јүзүн-башка көп неме көрдилер. Јагыс тышкары шуурган болуп, вагоннын көзникторин картуу алып салганы аршамыкту болды.

Арт-учында поездтертен тура кичинек станцияга јетти.

Энези Чукты ла Гекти поездтен јерге түжүрип, военный кижиден немелерин колына алган ла тушта поезд јуруп ийди.

Чемодандарды кардын үстине салдылар. Агаш платформа удабаганда ээн артты, олорды адазы келип уткуп албады.

Айдарда энези олордын адазына чугулдады, балдарын немелерди корулаарга артыргызып салала, олордын адазы олорго кандый чанакты ийгенин сурап угарга, ямщиктер јаар барды. Олордын адазы јаткан јерине тайгала јүс километр барар керек болгон.

Энези сүрекей узак јүрди, шакла бу өйдө ыраак эмес коркушту теке көрүнди. Эң баштап ол тон тоормоштын чобыргазын кемирди, онын кийининде јаман унду мектеп ийеле, ненин де учун, Чук ла Гек јаар көс албай, көрүп турды.

Ол јердеги текелерге не керегин кем билер деп шууннип, Чук ла Гек бачымдап чемодандардын кийинине кирдилер.

Энези ойто келди. Ол сүрекей кунукчыл болды, олордын адазы олордын атаганы керегинде ийген телеграм-

мазын албаган учун, олорго удур станцияга ат ийбеген туру деп жартады.

Ол тушта олор ямщикти кычырып алдылар. Ямщик узун камчыла текенин арказын изиде согуп ийеле, немелерди алып, вокзалдыг буфедине апарды.

Буфет кичинек болгон. Стойканын ары жанында, бийиги Чуктын сыыпча болор, жоон самовар кайнап турды. Ол кайнап быркылдаганына чыдашпай, силкинип, койу буузын тоормошторло жапкан потолоктын алдына толтырып турды. Ого жылынып аларга кирген кушкажактар чыркылдагылап турды.

Чук да Гек чай ичип отурган ойдө, энези ямщикти жалдажып, оларды жыш ортозына барып жаткан жерге жетирип салары учун канчаны аларыг деп сурап турды. Ямщик сүрекей көп сурады—јүс салковой сурады. Онызы да жолду: чындап та айтса, ого једери јуук јер эмес. Учунда эрмек бүтти, ямщик калаш, өлөн, јылу тере тондор аларга, айылына јүгүрүп барды.

— Адагар бистин качан ок једип келгенибисти билбей јат,—деп энези айтты.—Ол кайкап, сүгүнер!

— Чын, ол сүгүнер,—деп Чук чайын ууртап ийеле, чыныркап айтты.—Мен де кайкаарым, сүгүнерим.

— Мен база,—деп Гек јөпсөнип айтты.—Бис табыш өтпей, араай једип барарыбыс, адабыс үйден чыгып, кайдар-кайдар јүре берген болзо, бис чемодандарды сугуп салала, бойыбыс орыннын алдына кирип аларыбыс. Ол једип келет. Отура тужуп, санааркай берет. Бис дезе унчукпай, унчукпай отурала, кенетийин кыйгырып ийерибис!

— Мен орыннын алдына кирбезим, улубазым. Бойгар кирип, улугар... Чук, сен сахарды карманына не сугуп турун? Сенин кармандарын тегин де, чөп салар кайырчак ошкош, немелерле толуп калган,—деп энези айтты.

— Мен аттарды азыраарым,—Чук табылу карузын айтты.—Гек, сен база бир тилим калаш ал. Сенде качан да, бир де неме јок болотон. Јаантайын јанысла менен сураарын билерин!

Удабаганда ямщик ойто келди. Јалбак чанакка багажты салдылар, өлөнди ныктайла, јууркандарла, некеј тондорло оронып алдылар.

Јаан городтор, заводтор, станциялар, деревнелер, по-

сёлоктор, эзен болзын! Эмди мынан ары жаньсла жыш, кырлар, базала койу, кара жыш.

Койу жышка кайкагылап, ах, ох дешкилеп браадала, бозом киргенин сескилебей калдылар Ямщиктин сырты ажыра жолды якшы көрүп болбой отурган Чукка кунукчыл боло берди. Ол энезинен пирожоктор, эмезе булкачактар берзин деп сурады.

Je энези ого пирожок то, булкачак та бербеди. Айдарда ол бурсыйа берди, эдер немезин тапшай, Гекти чанактын кыры жаар ийтти.

Эг баштап Гек чыдамкайланып, удура ийдип турды. Онын кийининде чугулданала, Чукка жаба түкүрди. Чук жаманы тудуп, согуш баштады. Je олордын колдору уур векей тондорго оролып калган учун, олор бир де неме эдип болбой, бойы бойлорын башлыкка ороп салган мандайларыла түрткиледилер.

Энези олорды көрөлө, каткырды. Шакла бу өйдө ямщик аттарын камчылап ийди,—аттар тап эттилер. Эки түккүр ак койон жолго чыга ковуп, көкпөндежин мантап жадылар.

— Эй, эй чеберленигер: былча базарыбыс!—деп ямщик кыйгырды.

Омок койондор каткыргылап, агаш аразына кире бердилер. Ару салкын жүске согул турды. Эрик жокто бойы бойлорына жууктай отургылаган Чук ла Гек ыраак эмес турган көк кырлардын кийининен жаны ла чыгып жаткан айга ла тайгага удура кыр төмөн чанакту элес эде бердилер.

Аттар карга күртелген кичинек турачактын жанына кандыйда команда жогынан тура бердилер.

— Мында конорыбыс,—деп ямщик карга түжүрө калып, айтты.—Бу бистин станция.

Турачак кичинек те болзо, бек болды. Ондо улус жок эмтир.

Ямщик чөйгөнди түрчеле кайнадып ийди, чанактан азыкту таарды экелдилер.

Колбаса, оныла каду да кадагадый болуп, чыт этире тонуп калган болды. Колбасаны изү суула быжырып ийдилер, калаштын тилимдерин изү плитага салдылар.

Чук печкенин кийининен кандый да бөкөн пружина тапты, ол кандыйла ан тудатан чапкынын пружиназы деп ого ямщик жартап айтты.

Пружина кереги жок болуп, татап калган жаткан болгон. Оны Чук тургузала шүүп ийди.

Чай ичип ажанала, уйуктаарга жаттылар. Стененин жанында жалбак, агаш орын турды. Матрац ордына онын устине кургак жалбырактар чогуу салган болды.

Гек стененин жанында да, улустын ортозында да уйуктаарга суубейтен. Ол куйузына жадып уйутаарын сууйтен. Гек кичинек бала тужынан ала „балам, бай, бай, бай, куйузына жатпагын“, — деген кожонды угуп та жүргөн болзо, жаантайын куйузында уйуктап туратан.

Оны ортозына жатыргыскан тушта, ол уйуку аразында жуурканды ончозынын устинен ача тееп, Чукты чаганактап, ичине тизезиле ийдип туратан.

Олор кийим чечпей, некей тондорло жамынып жаткылады: Чук стенеге коштой, энези ортозына, Гек десе куйузына жатты.

Ямщик свечини өчүрүп салала, печкенин устине чыкты. Ончозы бир ыңгай уйуктадылар. Гек, жаантайындагы чылап ок, түндө суузайла, ойгонуп келди.

Ол уйукузы жакшы чыкпай туруп, пимазын кийеле, столдын жанына барып, столдогы чөйгөннөн суу ичип алала, көзүнөктин жанындагы отургышка отурды.

Ай булуттардын кийининде болды, кичинек көзүнөкти өткүрө тышкары калын кар кара-көк болуп көрүндү.

„Бистин адабыс кандый ыраак жерге келген!“ — деп Гек кайкады. Бу жерден ыраак жерлер ак жарыкта байла ас болор деп бододы.

Гек тындады, көзүнөктин тыш жанында табыш угылды. Онызы тегин табыш эмес, кемнин де уур базыдынан кар кыярап турганы болды. Онызы чын! Карануйда не де уур тынды, кыймыктанды, көзүнөктин жаныла айу өткөн деп Гек билип алды.

— Казыр айу, сеге не керек? Бис адабыска тегин де узак барып жадыбыс, сен десе бисти адабысты качан да көрбөс эдип жип саларга турын ба?... Жок, ол келишпес, сени улус чечен мылтыкла, эмесе курч үлдүлө өлтиргелекте, кедери бар!

Гек онойуп сананып, кимиренип, бойы десе коркып, жылбиркеп, тапчы көзүнөктин тоштый соок шилизине магдайын тамла жаба тутты.

Түргөн барып жаткан булуттардын кийининен ай чыга конды. Кара-көк өңдү күрт суркурай берди, байа-

гы айу дегени айу эмес, божонгон ат чанакты эбиреде
базып, олөн жип турганын Гек коруп алды.

Ачымчылу болды. Гек орыннын үстине чыгып, не-
кей тоннын алдына кирди, жанысла жаман сагыш са-
нанган учуу, ого жаман түш түжелди.

Гек сан башка түш көрди:
Коркушту Турворон челекейле,
Кайнаткан суудый түкүрөт,
Темир жудурукла кекенет.
Эбиреде брт, жыдалар жалтырайт.
Буржуйлардын черүлери
Жес барабянга, соккылап,
Ыраак орооннон жуулу клеет.

„Турыгар!—деп Гек олорго кыйгырды.— Слер анаар
эмес браадыгар! Мында жарабас!“ Же бирүзи де турба-
ды, Гектин айтканын укпадылар.

Анайдарда Гек чугулданып, ботинкалар салатан
картонкага Чуктын салган тала темир амыргызын ала-
ла, жаан үндү кууктатты, керек дезе темир бронепоезд-
тин санааркак командири тургузала бажын кодүрди,
жакарылу кол жаныды—онын уур, коркушту орудиеле-
ри бир ынай аткылады. „Жакшы—деп Гек мактады.—
База бир адыгар, онон башка олорго бир катап атка-
ны ас болуп турган болор...“

Бойынын жакшынак эки уулчагы эки жанынан ийтки-
леп, амырабай турганына энези чыданыкпай, ойгонды.

Ол Чук жаар бура баштанды, кабыргазына кандый
да кату, курч неме кадаганын сести. Ол сыймап,
жуурканнын алдынан, жуунчак Чуктын туйука төжөк-
кө бойыла кожо экелип салган, чапкынын пружиназын
тапты.

Энези пружинаны орыннын кийини жаар мергедеп
ийди. Ол айдын жарыгында жаткан Гектин жүзүн кө-
рөлө, кандый да чочыдулу түш түжөп жатканын би-
лип алды.

Түш пружина эмес, оны туура челип болбозын. Же
оны өчүрер арга бар. Энези чалкойто жаткан Гекти
бура тартып, туура жатыргызала, жылу мандайына араай
үүрди.

Удабаганда Гек мыжылдап, күлүмзиреди, онызы
коомбой түш өчкөни болды.

Горно-Алтайская Областная

1952 г.

* БИБЛИОТЕКА *

1504463286.

Онын кийининде энези туруп, пима жок, жанысла чу-
лукту көзүңкө базып барды.

Тан жарыгалак, тенериде толо жылдыстар болды. Ке-
зик жылдыстар бийикте куйгилейт, база кезиктери ка-
ра тайганын үстүндө сыранай жабыс тургылады.

Кайкамчылу неме!—бу өйдө ол, кичине Гек чи-
леп ок, бойынын амыранбас өбөгөн келген бу жер-
ден ыраак жер ак-жарыкта, байла, ас болор деп сананды.

Эртенгизинде олор кере тужине агаштар ортозыла,
кырларла барды.

Кыр өрө чыгатан жерлерде ямщик чанактап тужуре
калып, коштой карла базып турды. Же кажу тужуш-
терде чанак тортло учкандый барганда, Чук ла Гекке
олор аттарыла, чанагыла кожо тенериден жер төмөн
учуп тужкендий билдирип турды.

Калганчы учунда энирде улустар ла аттар тапту жобо-
гон тушта, ямщик айтты:

— Же, бу, једип келдибис! Бу тумчуктын ары јанын-
да бурылчык. Ондо кичинек јаланда олордын базазы
туруп јат... Эй, но-о... Кыймыктаныгар!

Чук ла Гек сугунчилу чыгырыжып, чанакка тап ка-
лыдылар, же чанак турган јеринен кенетийин кыймык-
танарда, олор өлөннин үстине әкилези јап әдип јыгыл-
дылар.

Күлүмзиреп отурган энези туктен тужен пладья
чечеле, жанысла ноокы бөрүгин кийгенче артты.

Бурылчыкка јеттилер. Чавак кенетийин бура согуп,
салкыннан ыжыкталган кичинек јаландагы уч турачакка
једип барды.

Сүрекей кайкамчылу! Ийттер үрбейт, улус көрүнбейт.
Печкенин трубазынан тудун чыкпайт. Ончо јолчактар-
ды калын кар туй алып салган, сөбктөрдө, кыш-
кыдагызы чилеп, эбиреде тым болды. Жанысла ак
мыкынду саныскандар агаштан агашка секирип турылар.

— Сен бисти кайдаары экелдин?—деп энези коркып
ямщиктен сурады.—Биске бого келерге керек болгон бо?

— Кайдаары экелеечи болгом, оноор экелдим,—деп
ямщик карузын айтты.—Ву туралар кайучылардын уч
номерлү геологический базазы деп адалып јат. Бичиги
бу столмодо туры... Кычырыгар. Слерге торт номерлү
деп адалган база керек болуп туры эмеш пе? Онызы
мынан эки јус километр өскө јаны јаар уланганында
болуп јат.

Энези бичикти көрөлө:

— Жок, жок, — деп айтты. — Биске шакла мынызы керек. Же сен көрзөн: эжиктер ончозы замокту, кирнестелер карлу, улустары кайдаары барды не?

— Олор кайдаары барганын мен бойым да билбей турым, — ямщик кайкап айтты. — Өткөн неделеде бис бери аш-курсак: кулур, согоно, картошка тартканыбыс. Улус ончозы, сегис киж, тогузынчызы начальник, онынчызы сторож мында болгондор. Же база бир түбек табылды! Олордын ончозын бөөрү жиди деп канайып шүүр... же слер бого турыгар, мен барып, карулчыктын туразынан көрөйин.

Ямщик некей тонын чечип салала, күртле журттын учындагы турган турачакка барды.

Удабаганда ойто келди.

— Турачак ээн, же печкези жылу эмтир. Андый болгондо, карулчык мында, андап барган ошкош. Тунге жетпей жанар, ончозын слерге айдып берер.

— Онын айдатаны меге не керек! — энези калактады. — Мында улус жок болгонынан бери удаганын мен бойым да көрүп турым.

— Ол нени айдатанын мен билбей турым, — ямщик карузын айтты.

— Же ол карулчык болгон учун, нени-нени айдар учурлу. Агаштар жаар барган чичке жолычакту карулчыктын турачагынын кирнестезине жууктада жуук арайдан једип бардылар.

Олор сенекке кирдилер, күректердин, јалмуурлардын, малталардын, агаштардын јаныла, темир илмекке илип салган айунын тонгон терезинин јанынча базыд, турачакка кирдилер. Олорды ээчиде ямщик немелерди экелди.

Турачактын ичинде жылу болды.

Ямщик аттарына азырал берерге барды, энези дезе унчукпай, коркыган балдарынын кийимдерин чечти.

— Адагарга барар деп атанганыбыс, — је једип келгени-бис бу!

Энези тактага отурала, санааркай берди. Бу не болгон, ненин учун базада ээн, эмди нени эдер? Ойто јанатан ба? Же онын арткан акказы ямщикке олорды тартып экелгени учун берерине јүкле јеткедий болды. Андый болгондо, карулчыктын јанарын сакырга келишти. Же ямщик уч частын бажында ойто јана берер, карулчык дезе ылам јанып келбесе, ол тужында не болор? Мы-

нан жуук ла деген станцияга ла телеграфка јетире јус километрге жуук ийне!

Јамшик кирип келди. Туранын ичин ајарыл көрөлө, кейди тумчугыла јытап, печкеге жууктап, печкенин оозын ачты.

— Карулчык тун киргелекте јанар, — деп ол тоқынадып айтты. — Печкеде көчөлү горшок туры. Ол узак ойгө барган болзо, көчөзүн соок јерге тургузар эди... је бойы-гардын күүнигерде. — Керек ондый болуп турганда, мен төнөш эмес, — мен елерди ойто станцияга јетире јал јок апарым саларым.

— Керек јок, — деп энези мойноды. — Станцияда бистин эдер неме јок.

Чолгонди бала катап тургустылар, колбасаны изиттилер, ажанын, чай ичип алдылар, энези немелерди аайлап салып турганчала. Чук ла Гек јылу печкеге чыгып алдылар. Ондө кайынан эткен јалмуурдын, койдын изиген терезинин, база карагај такпайлардын јыдыла јытанат. Санааркап калган энези унчуктаста. Чук ла Гек база унчукпадылар. Је узак ойгө канайып унчукпай отурар, Чук ла Гек өдер немезин таппай, удабаганда уйуктай бердилер.

Олор јамшиктин атанып барганын да, энези печкеге чыгып, олорго коштой јатканын да укпадылар. Олор тура ичинде сыранай карануй болгон сонгымда ойгондылар. Ончолоры бир бидө онгондылар, ненин учун десе кирестеде гибирт угылды, онон сенекте кандый да неме калырап јерге түшти, байла, күрек јыгылган болор. Эжик ачылып, колында фонарьлу карулчык турага кирди, оныла кожо јелбер түктү јаан ийт кирди.

Ол јардынан мылтыгын алып, олтирип алган койонын тактага салала, фонарьды печке јаар көдүрип, сурады:

— Бого кандый айылчылар келген?

— Мен геологический партиянын начальнигинин уин Серегина болорым. — энези печкеден түжеле, айтты, — бу онын балдары. Керек болзо, документтерибис бу, көрүгер:

— Документтер ол печкенин үстинде отурылар ийне, — карулчык айдала, Чуктын ла Гектин тоқыназы јок јүстерин фонарьла жарытты. — Сыранай адазына бүдүштеш эмтирлер! Анчадала бу течпеги, — сабарыла Чук јаар улап айтты.

Чук ла Гек ачындылар: Чук—оны течпек деп айтканына ачынды, Гек десе бойын адазына Чуктан тын бүүдүштөш деп бодоп жүрөтөн учун ачынды.

Карулчык олордын энези жаар көрөлө:

— Слер бери не келгенигер?—деп сурады.—Слерди бери келбезин деп жакыган ийне.

— Келбезин деп не? Келбезин деп кем жакыган?

— Келбезин ле деген. Мен Серегиннин телеграммазын станцияга бойым апаргам, телеграммада десе мындайда айдылган: „бери келерин недеlege токтодып сал. Бистин партия тургузала тайгага атанып jat“. Серегин бери келбезин деп бичиирде, келбес керек, слер. десе бойыгар баш билинип турыгар.

— Кандый телеграмма?—деп энези катап сурады.—Бис кандыйда телеграмма албадыбыс.—Бойы, керечи бедиреп турганы чылап, токыналы жок көзиле Чук ла Гек жаар көрди.

Онын көстөринен жалтанган Чук ла Гек бойы бойлоры жаар коркыгандый көрүшкилеп, печкенин кырынан толык жаар капшагайла тескерледилер.

Энези уулдары жаар сүреен кату көрүп сурады:

— Балдар, слер мен жок тушта кандый да телеграмма албадыгар ба?

Печкенин үстинде кургак такпайлар ла жалмуурлар шылырады, же суракка кару угылбады.

Айдарда энези:

— Айдыгар, кыйынчылар! Слер байла, мен жокто телеграмманы алала, меге оны бербеген болорыгар?—деди.

База бир канча секунд өткөн соңында, печкенин үстинен бир түней үндү ый угылды. Чук жоон үнденип үзүктебей, Гек десе чике үнле үзүктөп шылады.

— Менин өлүмүм мында туру,—энези кыйгырып ийди.—Булар мени базарлар! Огурбай, керек канайда болгону быжулап айдып беригер.

Чук ла Гек энези өлөргө тергенип турганын угала, там тын ыйладылар. Олор бойлорынын ачулу куучындарын бойы бойлоры сөс блаажып, бурузын бойы бойлорыва жондоп куучындап отурганча, ас өй өтпөди.

Мындый улусла нени эдерин? Олорды шыйдамла сабаар ба? Түрмеге отургузар ба? Темир кижен кийдиреле, каторгага (кату ишке) ийер бе? Же энези ондый неме этпеди. Ол улутынып, уулдарын печкеден түжүрип,

тумчуктарын арчып, јунунзын деп јакарала, бойы карулчыктаг эмди нени әдейин, канайтайын деп сурады.

Разведывательный (кайучы) партия мендештү приказ алала, Алкараш деп капчал өзөккө барды, ойто он күннен бери келбес деп карулчык айтты.

— Је бис бу он күннин туркунына канайып јадарыбыс?—деп энези сурады.—Бисте кандый да азык јок ийне.

—Онойып ла јаткайыгар база,—деп карулчык карузын айтты. — Ашты мен слерге берерим, ол јаткан койонды сыйлаарым,—терезин сойуп кайнадып, аларыгар. Мен дезе эртен эки суткага тайгагабарарым: меге чапкылар көрөр керек.

— Јакшы эмес,—деп энези айтты.—Бис јангыскан канайып артарыбыс? Бис мында нени де билбезис, агаштарда кандыйла ан, куш бар...

— Мен экинчи мылтыгымды артызып койорым,—одын таскактын алдында, сууны төгичектин ары јанында карасуудан аларыгар. Көчө ол таарда, тус банкада. Меге дезе—мен слерге јикезин айдарым—слерге нянька болуп отуарга, бош јок...—деп карулчык айтты.

— Кандый чугулчы өрөкөн болгон,—деп Гек шымыранды. Је, Гек, бис экү ого нени-нени айдалы.

—Је база!-- деп Чук мойноды.—Айдарда ол бисти туразынан торт чыгара сурер. Сен сақы, адабыс келзе, бис ол тушта ого ончозын айдып берерибис.

— Адабысты не сақыйтан! Ол эмди де удаар...

Гек энезине јууктап, тизезине чыгып отурып алала, кабагын јуурып, чугулчы карулчыктын јүзине кату көрди.

Карулчык тере тонын чечеле, столдогы јарык јаар ичкерлеп отурды.

Карулчыктын ийнинен курлангызына јетире тере тоны јара тартылганын Гек јангыла көрди.

— Печкеден көчөни чыгар,—деп балдардын энезине карулчык айтты.—Ол тактада калбактарды, мисканы алып, көчө уруп, ажаныгар. Мен дезе тонымды жамадым.

— Сен ээзи. Сен бойын уруп, бойын сыйла. Тонинды бери бер: мен сенен артык жамаарым.

Карулчык оноор көрүп, Гектин кату этире көргөнин көрүп алды.

— Эге! Слер мойноок улус турбайыгар,—деп ол ки-

мәренп, балдардын энезине тонычагын береле, тактадан аяк, калбак аларга барды.

Чук тере тоннын ыртыгына улап:

— Бу мынайып кайда ыртылды?— деп сурады.

— Айула өөркөштим. Ол мени тырмактады,— деп карулчык күүнзебей айдала, көчөлү уур горшокты столго тургусты.

Карулчык сенекке чыга берерде, Чук айтты:

— Уктын ба? Гек,— ол айула согушкан, онын учун ол бүгүн чугулчы.

Гек ончозын бойы уккан, же ол энезин кандый-бир кижн ачындыраын суубейтен, ол кижн айула өөркөжип, согушар да кижн болзо, ол ого энезин ачындыртбас.

Эртең тура тан жарып турарда карулчык бойыла кожо таар, мылтык, ийт алып, чаналарын кийип, жышка жүре берди. Эмди бойлоры ээ болорго керек.

Олор сууга үчилези кожо жүрдилер. Төнннчектин ары жанындагы карлу кайадан карасуу чыгып, агып турды. Ол суудан койу буу чөйгөннөн чыккандый, чыгып турды, же Чук чорлоп турган сууга сабарын тударда, ол суунун соогы кейдин бойындагы сооктон тын болды.

Онын кийининде олор одын тажыдылар. Энези орус печкеге от одыраын билбейтен болгон, онын учун одырган одыны узак өйгө күйбей жатты. Же качан от жаранып күйерде, онын жалбыжынын изүзине печкенин оозындагы одоштой турган стенедө көзнөктин калын тожы тургузала кайылды.

Эмди көзнөктин шилизи өткүрө сангыскандар секирип турган агаштардын баштары ла көк кырлардын баштары көрүнүп турды.

Балдардын энези куштардын жумын жуларын билетен, же койонды качанда сойбогон учун, оны ол узак өйгө сойды, ол өйдин туркунына, буканы эмезе уйды сойуп салгадый болды.

Ол сойуш Гекке эмеш те жарабады, же Чук жылбиркеп болушты, онын учун ого койоннын куйругы жедишти. Ол куйруктын жеңили, түккири кандый дейзин, оны печкенин үстинен чачып ийзенг, парашют чилеп, жерге араайынан түжет.

Обедтин кийининде олор үчилези телчип базып аларга чыктылар.

Чук энезин мылтык алзын деп, эмезе ого мылтыктын патрондорын да алзын деп жөптөди. Же энези мылтык албады.

Ойто кайра, ол мылтыкты бийиктеги илмекке оңотийин илип салала, отургыштын үстине туруп, патрондорды бийигиндеги тактага салып, Чукка кезедип:

— сен бу патрондордын бирузин де алар болзонг, менен жакшы сакуба,—деди.

Чук жүзи кызарып, капшагайла оной туура басты, иенин учун десе ол патрондордын бирузи качан ок онын карманына кирип калган болгон.

Бу кайкамчылу телчү болды! Олор чичке жолычакла эчий-деечий баскылап, карасуу жаар барып жаттылар. Олордын үстинде соок чанкыр тенери болды, кок кырлардын сүүрилери, чөрчөктөгү айдылган өргөөлөргө лө шибеелерле түней, тенериге сүскен турдылар. Табыш жок соок кейде сагыскандардын шайраганына башка неме угылбады. Мөштөрдин коңу бұрлеринин ортозында чыйрак, боро тийиндер кутустанып калыгылайт. Агаштардын төзинде, жымжак карда кандый да таныш эмес аңдардын ла куштардын истери жадат.

Тайгада не де онтоды, күүледи, тырсылдады. Агаштын будактарын сый базын, тоштонгон кар жерге келип түшкен ошкош.

Азыйда, Гек Москвада жаткан тужында, бастыра жердин үстинде жагысла Москва туруп жат, кайдаарла барзан, оромдор, туралар, трамвайлар ла автобустар деп бодогон.

Эмди десе бастыра жердин үстинде бийик, койу агаштар бұдуп калган деп ол сананды.

Гекке күн чалып турган тушта, бастыра жердин үстинде бир де булут жок, кайда да жанмыр жаабай жат деп ол сананатан болгон.

Качан ого сүгүнчилү болгондо, ак жарыкта ончо улуска жакшы, сүгүнчилү деп бодойтон.

Эки күн өдүп, учынчизи башталды, карулчык тайгадан жанбады, карга күртеди калган кичинек турачакта улустын чочынары тынды.

Анчадала эмир киргенде ле түнде сүрекей коркушту болгон. Олор сенекти ле эжикти бек жаап, ан отгон коркуп жууктабайтанын билбес керегинде, аңдар отты көрөлө, жедип келбездер деп шүүнүп, көзүктөрдү гуй бектеп турдылар. Печкенин трубазын салкын күү-

ледип турды. Тошту шуурган стенелерди ле көзнөктөрдү чыдырада соккондо, кем де тыш жаныван ийдип, тырмактап туры деп олор ончозы бододылар.

Олор уйуктаарга, печкенин үстине чыгып жаттылар, әнези олорго жүзүн-жүүр историялар ле чөрчөктөр айтты. Учунда ол бойы ургүлей берди.

— Чук, тармачылар ненин учун жүзүн-жүүр историяларда ла чөрчөктөрдө айдылып жат?—Гек сурады.— Олор чынла бар болгон болзо, не болгой не?

— Кубулгазындар ла көрмөстөр база бар болгон болзо бо?— Чук удура сурады.

— Жок, ондый эмес!—Гек жаратпай айтты,—көрмөстөр керек жок. Олордон не туза? Бис тармачыны айбылазабыс, ол адабыска учуп барала, бистинг мында једип келгенибисти ого айдар эди.

— Ол неле учар эди, Гек?

— Је, неле...Колдорыла талбынып, база кандый бир өскө аргала. Ол бойы билер ийне.

— Эмди колдорло талбыырга соок. Менин перчаткаларым ла меелейлерим көрүп турын ба кандый, ан дада, качан мен одын экелеримде, сабарларым тортло тонды,—деп Чук айтты.

— Је, Чук, сен айтсан, јакшы болор эди бе?

— Мен билбей турым,—деп Чук эренистелди.—Тышкары эжик алдында, Мишка Крюков јаткан подвалда кандый да аксак кижии јатканын ундыбадын ба? Ол кезикте тегерик калажак садып туратан, кезикте ого жүзүн-башка үй улустар, эмегенектер келетендер, ол олорго судур салып, кемизинин жүрүми ырысту, кемизинин жүрүми ырыс јок болотонун айдып туратан.

— Ол јакшы судурлайтан бедии?

—Мен билбей турым. Онын кийининде милиция келеле, оны апарган, онын квартиразынан өскө улустын јөөжозин көптаап чыгарганын билерим.

— Ол, байла, тармачы эмес, тонокчыл болгон болор. Сен не деп шүүп јадын?

— Чын, тонокчыл болгон,—деп Чук јөпсинди.—Мен тармачыларды ончозы тонокчылдар болор деп бодойдым. Ол кандый ла уйттең өдө берер аргалу болгондо, ого иш не керек, айтсан? Не керегин кабарга ла бил. Сен, Гек, торт уйуктаган болзон, мен сениле база ошкошло эрмектешпезим.

— Ненин учун?

— Сен кандыйла жүзүн-базын неме куучындап жадын, түнде олор сенин түжине кирер, сен базала катап мени чаганактап, тизелеп, чакпыланарын. Кече менин ичимди јудуругыгла сокконын јарадып турун ба? Кайда бери эт, мен сенийин база јудуруктап көрөйин...

Төртинчи күн эртен тура балдардын энези одынды бойы жарды. Койон јилгенинен бери удап калды. онын сөөктөрүн сагыскандар тиштенип, туш-башка апардылар. Туште јирине олор јанысла каша кайнадып, өзүм май ла согово коштылар. Калаш түгене берди, је энези кулур таап алып, теертпектер быжырды.

Онойып, курсактанып алган кийининде, Гектин чырайы бүркек болды, энезине онын эди изип калган деп билдиртти.

Энези оны үйде отураарын деп јакыйла, Чукты кийиндирип, көвөктөрдү ле кол-чанагашты алала, сууга бардылар, эртен тура от одыраары јенил болзын деп, ол аяс агаш јаказынан будактар ла бүрлер јууп экелер дештилер.

Гек јаныскан артты. Ол узак сакыды. Ого эрикчеен болордо, ол нени де јууанды.

Энези ле Чук удадылар. Јанып клеедерлерде, чанагаш антарылып, көнөк көнкөрилди, карасууга катап баргылады. Онын кийининде Чук бойынын јылу меелейин агаштардын јаказында артызып салган эмтир, јарым јолдон ойто бурыдылар. Меелейди бедиреп, ол бу болуп турганча, бозом кирди.

Олор ойто јанып келерде, Гек үйде јок болды. Эн баштап олор Гекти печкенин устинде койдын терелеринин кийинине јажынган туры деп бододылар.

Јок, ол ондо болбоды.

Анайдарда, Чук сумелү күлүмзиренип, энезине Гек печкенин алдына кирген болор деп шымырап айтты.

Энези чугулданала, Гекти оног чык деп јарлады. Гек кару бербеда.

Айдарда, Чук узун кавкышты алып, оныла печкенин алдынан Гекти бедиреди. Је Гек печкенин алдында јок болды.

Энези чочыйла, эжиктин јанындагы каду јаар көрди. Кадуда илип салган Гектин тоны да, бөрүги де јок болды.

Энези тышкары чыгыл, тураны эбиреде басты. Сеңекке кирип, фонарьга от камысты. Карачкы кажгаганын ла одынду таскактын ичин көрди.

Ол Гекти арбап, жайнап кычырды, же кару угылбады. Караңууй күрттеген карды түргөн буркеди.

Анайдарда, энези турага кийдире жүгүреле, стенеден мылтыкты алып, патрондор ло фонарьды алып. Чукты жеринен кыйыктабай турзын деп кыйгырып ийеле, тышкары жүгүрди.

Торт күннин туркунына баскан истер көп болгон.

Гекти кайдан бедирейтен энези билбеди. Гек жанысқан агацтар аразына кирерге тийдинбес деп бодоп, ол жол жаар жүгүрди.

Жолдо эш неме жок экен болды.

Ол мылтыкты октойло, адып ийди. Тынгады, база уч тарый атты.

Кенетийин ыраак эмес мылтык атканы угылды. Кем де ого болужарга мендеп келип жат. Ол ого удур жүгүрерге тап этти, же онын пималары күртке бадалды. Фонарь карга түжүп, шили жарылып, оды өчти.

Карулчыктын туразынын кирнестезинен Чуктын өткүн кыйгызы угылды.

Чук мылтык атканын угала, Гекти жиген боорүлөр энезине табарган туры деп шууңген.

Энези фонарьды туура челип ийеле, тыныжы буулып турачак жаар жүгүрди. Ол чамчачан турган Чукты тура-нын ичине кийдире ийде салала, мылтыкты толык жаар мергедеп ийеле, тошту соок сууны сускула сузуп, бир ууртам ичип ийди.

Кирнестеде тал-табыш чыкты. Эжик кайра ачылды, туранын ичине ийт кийдире мантады, оны ээчиде, бастыра бойынан буу жайылган карулчык кирип келди.

— Не түбек болды? Мылтыкты не керек аттыгар? — деп эзендешпей де, кийимин де чечпей, сурады.

— Уулчак жылыды. — балдардын энези, көстөринен жаш урылып, база бир де сөс айдып болбой, айтты.

— Токто, ыйлаба! Качан жылыды? Удады ба? Удабады ба?... Смелый, ойто чык! — деп карулчык ийдине кыйгырды — Же айдыгар, онон өскө мен ойто жүре берерим!

— Жылыганынан бери бир час отти, — энези кару-зын берип айтты. — Бис суу аларга барып жүрдибис. Жа-

нып келерибисте, ол турада жок болды. Кийинки алала, кайдаарда жүре бериптир.

— Бир часка ол ыраак барып болбогон, кийимдү, пиймалу ол ылтам тонбос... Смелый, бери кел! Ме, жыта.

Карулчык кадуда илген башлыкты алып, Гектин калошторын ийгитин тумчугына жууктатты.

Ийт ол немелерди быжулап жытайла, санаалу көстөриле ээзи жаар көрди.

Карулчык эжикти кайра ачып:

— Мени ээчиде! Смелый, барып бедире, — деди.

Ийт куйругун буландадып, турган жеринен кыймактабады.

Карулчык баба катап:

— Бар! Бедире, бедире! — деди.

Иит токынабай, тумчугыла кейди тартып, буттарын элип-селип базып, турган жеринен барбады.

Карулчык чугулдап:

— Бу не бије болды? — деди, Ийттин тумчугына Гектин башлыгын ла колошторын түртүрүп, мойнындагы буузынан тартты.

Же Смелый карулчыкты ээчиде барбады, ол ары-бери айланышып турала, төр жаар барды.

Ондо ол жаан агаш кайырчактын жанына туруп алада, кайырчактын какпагын желбер тамажыла тырмап, ээзи жаар бурылып, жаан униле жалкуруп үч катап үрди.

Анайдарда карулчык алантыган уй кижинин колына мылтыкты береле, кайырчактын какпагын ачты.

Кайырчактын ичиндеги жүзүн-жүүр журундардын, койдун терезинин де таарлардын үстинде тонычагыла жамынып, бүрүгүн жастанып амыр-энчү терең уйуктап жаткан Гекти көрдилер.

Оны ойгозып, чыгара тартып аларда, ол уйкулу көстөрүн тирилдедил, оны эбиреде ондый табыш, ондый жаан сүгүнчилү жыргал неден улам болгонын билип болбой турды. Энези оны окшоп, ыйлап турды. Чук онын колдорун, буттарын, тарткыштап, өрө калып:

— Эй-ля! Эй-ли-ля! — деп кыйгырып турды.

Чукка тумчугын окшодып алган желбер түктү Смелый деп ийт, база онойып ок бир де неме аайлабай, столдун үстияде жаткан болчок калаш жаар көрүп боро куйругун ары-бери араай кыймыктадып, жалганчып турды.

Энези ле Чук суу аларга барып жүргилеерде, Гек эри-теле, кокыр-ойын эдерге шүүнген эмитир. Ол тонычагын ла борүгин алала, кайырчакка кирди. Энези ле Чук жанып келеле, оны бедирезе, ол кайырчактын ичинен коркушту үнле кыйгырарга шүүнди.

Je энези ле Чук сүрекей узак жүргилеерде, ол жада, жада билбезинен уйуктай берди. Кенетийин карулчык туруп, столдын жанына жууктап келеле, уур ключти ле уужалгая чанкыр онду конвертти столдын үстине таштап айтты:

— Бу алыгар. Ол туранын ла кладовканын ключи ле Серегин начальниктен келген письмо. Ол улустарыла кожо төрт сутканын бажында, шакла жаны жылдын күндинде мында болор.

Кижиге куунзебес, чырайы соок обогоннин удап жүрген жери ол кайда турбай! Андап барып жадым деген, бойы дезе ыраактагы Алкарыш деп капчалга чаналу барып келген эмитир.

Балдардын энези письмоны ачып көрбөй, туруп келеле, обогоннин ийивине колын быян сананып салды.

Ол бир де кару айтпай, кайырчактын ичинде коробкада жаткан пыжтарды жайрадып салганы учун Гекке арбанды, база балдардын энезине, фонарьдин шилин жарганы учун, бир ле аай арбанды. Ол узак ойгө арбанды, же эмди бу жакшы обогоннөн кем де коркыбады. Ол энирдин туркунына энези Гектен ырабай, эмешле неме болгондо, база катап жылыярынан коркыган чылап, онын колдорынан тудуп турар болды. Энези Гекти сүрекей кичеет, чеберлеп турарда, Чук ого куйүнип, Гек чилеп ок кайырчакка кирер керек болгон деп, канчала катап сананды.

Эмди сүгүнчилу боло берди. Эртезинде таи эртен карулчык омордын адазы жаткан комнатаны ачты. Печкеге отты изиде одырала, омордын немелерин оноор тажыды. Ол комната жаан, жарык болды, же ондо немелер аайы-бажы жок тургузылган, чогулган болды.

Энези ол ок тарыйын туранын ичин жуунадарын баштады. Ол кере түжине ле немелерди аайлу-башту тургузып, кырып, жүнүп, арлады.

Эниргери карулчык одын жүктенип өкелди, качан да ару болбогон туранын ичи ару жакшы болуп кубулганын кайкап көрүп, эжиктен төр жаар барбай тура берди.

Смелый деп ийт тор жаар барды.

Ол жаныла, жунуп салган полло базып барала, Гекти-соок тумчугыла түртүп ийди. Сени тапкам тенек, сен меге онын учун кандый бир курсак жиирге берер учурлу деп тургандый болды.

Балдардын энези быянзап, Смелыйга болчок колбаса чачып берди. Оны көргөн карулчык тайгада ийттерди колбасала азыраар болзо, сангыскандарга да каткы болор деп арбанды.

Балдардын энези ого до база жарым тегерик кезип берди. Ол „спасибо“ деп айдала, эмдиге жетире кайап, бажын жайкап, туура басты.

Эртенгизинде жаны жылга ёлка белетеер деп жөп бутти.

Ойындарды кандыйла жүзүн-жүүр немелерден эдерге шуундилер!

Олор эски журналдардан өңдү журуктарды ончозын жыртып алдылар. Бөстүн журундарынан ла ватадан анычактар ла наадайлар көктөдилер. Адазынын кайырчагынан папирос оройтон чаазындарын ончозын чыгарып алала, жараш чечектер жазадылар.

Улус сүүбес, чырайы соок карулчык та экелген одынын салып, эжиктин жанына тура түжүп, олордын жаныдан, жанылан таап жүзүн-жүүр немелер эдип түр саяын кайкап көрүп турды. Учныда ол чыданыкпады. Чайдын мөңүндеген орошкын чаазынын ла өдүк көктөгөнинеи арткан жан болчок восканы олорго экелип берди.

Онызы сүрекей жакшы болды! ойындар эдер фабрика тургузала свечи эдер завод боло берди. Свечилер жараш эмес, кодыртмакту да болзо, садып алган сыранайла жараш свечилерге түней, жарык куйдилер.

Эмди керек ёлкада болды. Энези карулчыктан малта сурады, же ол ого бир де неме айтпады, чаналарына туруп алып агаш аразына жүре берди.

Жарым частын бажында ойто келди.

Кем жок! Ойындар жараш эмес те болзо, бөстүн көктөгөн койондор кискелерге түней де болзо, наадайлардын чырайлары бир түней—түс тумчукту, тосток көстү де болзо, мөңүндеген чаазынга орогон тоорчыктар жука ла сыныкай шилиден өткен ойындардый сүрекей мызылдабай да турза, же ондый ёлка Москвада кем де жок болгоны жарт. Бу сырагай тайганын бойында

бүткөн жап-жараш—бийик, койу, түп-түс, будактарынын учы чолмон кептү айрыланган чиби болгон.

Иштенгилеп турарда, торт күн өткөни билдирбей калды. Яны жылдыг алдындагы күн келди. Таг эртектенен ала Чукты ла Гекти турага кийдирер арга жок болды. Олор тумчуктары көгөрө тонуп калган тышкары соокто адазы ончо улустарыла кожо удабасла агаштардын ары жанынан көрүнүп келер деп сакып турдылар. Же мылчага от одырып турган карулчык бастыра партия тал түш болгон тушта келер, калас тонбогор деп олорго айтты.

Айтканынча ла болды. Олор түште ажанарга, жаныла столго отургылап аларда, карулчык көзүктү токылдадып ийди. Олор чала-була кийинип алып, үчидези кирнестеге чыктылар.

—Эмди көрүгөр,—деп карулчык айтты:—ол турган жаан сүүрүнүг он жанындагы туунун бери көргөн кырында олор эмдиле көрүнүп келерлер, оны сонунда тайгада базала катап көрүнбестер, жарым частыг бажында ончозы айылда болорлор.

Онойдо ло болды. Эң баштап богочыны ары жанынан ийттер жегип, кош салган чанак чыга конды, оны ээчиде чаначылар элес эдип чыктылар.

Олордын колдоры, буттары, баштары мынаг жарт көрүнүп те турза, же олор жаан кырлардын жанында сүрекеп кичинек каткымчылу болуп көрүнди.

Олор агаш жок кырдан элес эдип өдөлө, —агаштар оргозына кирдилер.

Жарым час өткөн кийининде ийттердин үргени, табыш, чыкырт, кыйгылар угулды.

Аштаган ийттер айылына жууктап келгенин сезеле, агаш оргозынан атыланып маңда чыктылар. Олорды ээчиде тогус чаначы агаш эдегинен чыга кондылар.

Олор кирнестедеги турган Чукты, Гекти ле энезин көргүлейле, жүгүргенчеле чана таяактарын көдүрип, жаа үнденип:—„Ура!“—деп кыйгырладылар.

Ол тушта Гек чыдашпай, кирнестеден тужуре калыйла, ончозынын алдынан келип „ураны“ эң тын кыйгырып клееткен бийик сынду, сагалга туй алдырып салган кижиге удур пимазына кар киргенче жүгүрди.

Түште арутанып, сагалдарын кырып, јунундылар.

Энирде ончозына ёлка болды, ончозы жаңы жылды јыргалду нак уткыдылар.

Аш-курсак столго тургузылган кийининде лампанын одын очурип, свечилерди куйдирдилер, је Гек ле Чуктаң осколори ончозы јаан улус болгон учун, озор эмди не-ни эдерин билбей турдылар.

Бир кижиде баян бар болгону јакшы болды, ол сугунчилу ойын ойноордо, ончолоры тура југурдилер, кодүрезинин танцовать эдер-күүни тартты. Ончолоры јакшы танцовать эттилер. анчадала балдардын энези танцовать эдерге кычырга тушта, сүрекеј јакшы танцовать эттилер.

Адазы танцовать эдерин билбес болгон. Ол сүрекеј чакту, јакшы санаалу кизи болгон. Ол танцовать этпей, полло тегинле басканда да, шкафта бастыра аяктар, калбактар шыңырап туратан.

Ол Чукты ла Гекти тизелерине отургызып алган отурды. Чук ла Гек ончолорына јаан табышту колчабыш эдип отурдылар.

Онын сонында танец божоды, улус Гекти кожондоп берзин деп сурадылар.

Гек чимиркебеди. Ол бойы да кожон кожондоорго эпту болгону билип, онызыла оморкоп турды.

Баянист ойноордо, ол озорго кожон кожондоп берди. Кандый кожон кожондогону мен эмди унды салдым. Ол кожон сүрекеј јакшы кожон болгон, улус оны угарга, ончозы н чыгарбай, тындады. Гек тыныштанып аларга, кожонды токтоткондо, свечилердин тырсылдаганы да тышкарыдагы салкыннын күүлегени угылып турды.

Гек кожонун үзе кожондоп ийерде, улустар ончозы табыштангылап, кыйгырыжып, Гекти колго алып, оро чачып турдылар. Озор Гекти агаш потолокко согылтып ийбезин деп энези коркып, озордын колынан оны тургызала блаап алды.

Адазы час јаз коруп ишеле:—Эмди отуругар. Тургузала энле учурлузы башталар. —деди.

Ол барып, радиоприемниктин сабактарын кабыштырып ийди. Онч озы отургылап, унчукпай бардылар.

Эн баштап не де угылбады. Очон кийиниче тал-табыш, күүлеш угылды. Онон не де тунк этти, шуулап кайдан да ыраактан үйеленген үн угылды.

Жаан ла кичинек шандар мынайда табыштылар:

Тир-лиль-лили-дон!

Тир-лиль-лили-дон!

Чук ла Гек бойы бойлары жаар көрүштилер. Ол не болгонын озор билип алдылар. Онызы ыраак-ыраак Москвада Спасский башняда кызыл чолмоннын алдында кремльдин алтын частары сокконы болды.

Ол шандардын табыжын—яңы жылдын алдында—эмди улус городтордо, кырларда, чөлдөрдө, тайгада ла көк талаанда текши угуп турдылар.

Кемге-кемге удурлашту жуу баштаарга Ворошиловтон приказты чыламыр жок сакып турган бронепоездин санааркак командири бу шандардын табыжын базада уккан.

Ол тушта улус ончозы туруп, бойы бойлорын жаңы жылга уткуулдап, ончозы ырысту болзын деп күүндерин айдыштылар.

Ырыс дегени ол не болгонын кажызыла бойыннын санаазында анылу башка билип турды. Же бастыра улус ак-чек жүрүп, көп иштел, Советский ороон деп адалган ырысту жаан жерди сүрекей сүүп корырына ончозы билип турдылар.

63286

Горно-Алтайская область
* БИБЛИОТЕКА *

Ответ. редактор З. С. Суразакова

Тех. редактор С.А. Суразаков

Корректор Р. Трушкокова

АН 18356. Сдано в производство 10/IV-47 г.
Подписано к печати 21/IV-47 г. Объем 2,125 п. л.
(34492 зн. в 1 п. л.). Уч. авт. л. 1,48. Уч. изд. л. 1,83
Формат 54×80^{1/16}. Заказ № 411. Тираж 2000 экз.
Цена без переплета 90 к.

г. Ойрот-Тура. Ойротская 63.
Типография Облнациздательства.

Јастыра базылганы

стр.	строка	базылганы	кычыратаны
5	алдынаг 11	Чыккандар	Чыккандар
10	алдынаг 6	арык	жарык
16	алдынаг 1'	коомбой	коомой
20	устинен 11	анарым	анарым

Баазы
Цена

90 ак.
коп.

АРКАДИЙ ГАЙДАР

ЧУК И ГЕК

На алтайском языке